

VI
Q.34.875
9

KMETIJSKA DRU
ZA ZDRAVNIŠTVO
V LJUBLJANI

Prasičja kuga ali rdečica,

kako

se odvraca in kako zdravi.

Po najnovejših preiskavah in izkušnjah

spisal

ARTUR FOLAKOVSKI,

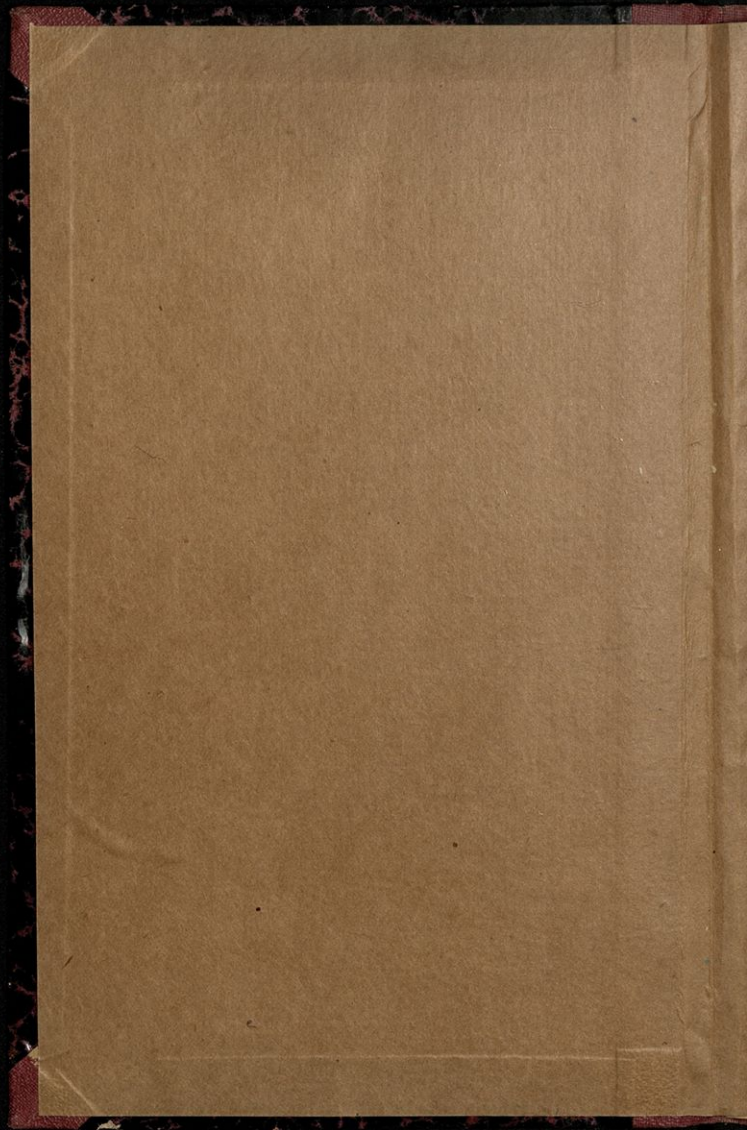
c. kr. okrajni živinozdravnik za »Ljubljansko okolico« in od-
bornik c. kr. kmetijske družbe kranjske.

V LJUBLJANI.

Založil deželni odbor kranjski. -- Tisek J. Blasnika naslednikov.

1893.

Defetto! Lgh. str. 15.

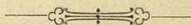
10. 11. 57 J. Jozal

Prasičja kuga ali rdečica,

kako

se odvrča in kako zdravi.

Po najnovejših preiskavah in izkušnjah

spisal

ARTUR FOLAKOVSKI,

c. kr. okrajni živinozdravnik za »Ljubljansko okolico« in odbornik
c. kr. kmetijske družbe kranjske.

V LJUBLJANI.

Založil deželni odbor kranjski. — Tisek J. Blasnika naslednikov.

1893.

VII, a, 34.875, 9

Kratice :

- $\%$ pomeni odstotke,
m > meter,
 m^2 > štirjaški meter,
cm > centimeter.

030025279

Uvod.

Vsaka žival, katero si je človek udomačil, da mu koristi ali ga zabava — bodisi največa domača žival ali pa najmanjša ptica, kojo zapre v sobo, da mu krati čas — potrebuje postrežbe in primernega oskrbovanja. Le če pametno ravna ž njo, ostala mu bode zdrava, uspevala bode ter mu koristila ali ga zabavala.

Skrb za zdravje je v živinoreji sploh pogoj, brez katerega ni misliti na povoljen uspeh. Toda šele v novejšem času so se začeli bolj zanimati za prevažno to zadevo. Zato se pa tudi uže kažejo precejšni uspehi, posebno v govedoreji in konjereji.

Kar se tiče prasičje reje, ne gojé jo — če izvzamemo večé posestnike ter nekatere odličnejše kmetske gospodarje — nikakor tako, kakor bi jo morali z ozirom na zdravstvena načela. Ravno prasičjo rejo ljudje bolj zanemarjajo, nego katero si bodi panogo živinoreje, tako da peša povsod, posebno pa na Dolenjskem in Notranjskem. Stvar je tolikega narodnogospodarskega pomena, da se nikakor ne sme prezreti.

Pešanje prasičje reje je kmetovalcem v veliko škodo. Mladi prasički so slabotni in grdega života ter se slabo prodajajo, potem pa se tudi vsako leto prikazuje kužna prasičja rdečica (prasičji šèn), katera po nekaterih krajih pobere po 80—94 % prasičev. Taka škoda seveda silno popari kmetovalce in zato so po nekod omejili prasičjo rejo prav zelo. Da je pa

prasičja reja zelo važna panoga živinoreje ter tudi manjšemu posestniku lahko koristi, ker pri njej s pridom porablja kuhinjske, vrtno in obrtne odpadke, razvidi se iz tega, ker je vse, kar dobivamo od prasičev, precej drago.

Tega nikakor ne smemo prezreti, kajti prekomorski (i. s. ameriški) živinorejci — ljudje, kateri se primeroma še malo časa pečajo z živinorejo posebno pa z rejo prasičev — poprijeli so se je tako marno ter so uže tako napredovali, da nam pošiljajo meso v Evropo, dasi morajo plačevati precejšno uvoznino in jih mnogo stane tudi prevažanje. To seveda zelo vpliva na mesno porabo in bo tem večega pomena, čim bolj bode pri nas pešala prasičja reja in čim manj se bode mogla upirati natecanju drugih dežel.

Da se nam bode prasičja reja izplačala ter se bode mogla meriti z inozemsko, vzgojevati moramo prasiče, krmiti in oskrbovati jih kolikor moči umno, t. j. pametno in primerno današnjim izkušnjam.

Prasič je sicer požrešna, nikoli sita žival, ki uživa skoro vse, živalske in rastlinske odpadke, vendar pa zahteva primerne oskrbovanja. Če hočemo, da nam bode prasič koristil, skrbeti moramo zanj, kakor skrbimo za druge domače živali.

Da moramo prav soditi ali je prasič zdrav ali ne, poznati moramo vse zunanje znake, po katerih vaje opazovalec takoj spozna, kako je s prasičevim zdravjem, ter potem pravočasno vse potrebno ukrene, da prepreči bolezen.

Ali je prasič zdrav ali ne, pozna se na vsem telesu ali pa na posameznih delih.

Kakor druge živali, bode naj tudi prasič pravilnega telesa (pravilne rasti). Koža naj bode napeta, brez golih mest, dlaka gladka, isto tako ščetine. Prebavljanje, dihanje in sploh vsi pojavi življenja vršiti se morajo pravilno. Prasič mora biti tudi ješč. Zdrav prasič dobro pozna čas, kadar se navadno krmi, ter zahteva hrane s tem, da ni miren in kruli. Hrano, ki jo dobi, žre slastno in brez prenehanja; da, še celo potem, ko se najé, rad seže v korito, če mu pri-

neseš kaj dobrega. Diha naj prasič mirno in brez truda. Kašljanje ali hropenje je slabo znamenje. Če je prasiču vroče, ali če je zelo debel, diha pač nekoliko hitreje; tedaj pa je hitro sopenje brez pomena. Le tedaj, če diha prasič težko, nenavadno odpira in zapira nosnice ter nenavadno napenja prsi in trebuh, lahko je to znak bolezni.

Zdravi prasiči so živi in pazni. Na paši ali na gonji se drže skupaj; če jih ločimo, tišče za svojimi tovariši. Ujeti prasiča ni lahko, in če se to tudi posreči, brani se na vso moč. Pogled ima prasič prost in živahen, oko jasno, čisto in svetlo. Rilec — če se potiplje — čutiti se mora na neki poseben način hladen in vlažen (ne suh, vel, usnjast). Telesna toplina je pri zdravem prasiči enakomerna, le ušesi in noge so nekaj hladnejše. Zdrav in krepak prasič je polnega telesa, čistega in jasnega glasu ter se vedno dobro počuti; žival počenja, kakor jo ravno vodi naravni nágon.

Prasič posebno lahko nenadno oboli, kar pa ni tako lahko spoznati. Zato se bolezen v začetku navadno prezre in opazi šele tedaj, ko se uže shujša. To se pri prasiči zgodi tem laže, ker človek nima vedno prilike, da bi ga opazoval, ali pa tudi, ker se znaki bolezni pri njem ne pokažejo tako očitno, kakor pri drugih domačih živalih. Prasiča je pa tudi zaradi njegove upornosti mnogo težje preiskavati, nego druge domače živali.

V obče prasičje bolezni niso zelo pogoste. Poleg ikravosti je rdečica najvažnejša in najbolj poznana bolezen; deloma zato, ker se mnogokrat silno razširi, deloma pa zato, ker obolele živali večinoma ni moči ozdraviti in sicer iz vzrokov, katere smo ravnokar navedli.

I. Zgodovina rdečice.

Stari kmetovalci trdijo, da rdečica v naši deželi tedaj ni bila še znana, ko so gonili prasiče še na pašo. Zato so jih pa tudi redili po več, nego sedaj.

Toda imamo dokazov, da se je prikazovala ta bolezen na Kranjskem uže v preteklem stoletji, le da se takrat nikdar ni tako razžirila, kakor dan danes. Sicer pa so še pred kratkim mislili (do l. 1885.), da je to črm (vranični prisad). Rdečica torej nikakor ni nova bolezen. Priznati pa moramo, da ni pri nas doma, ampak, da so jo najbrž zatrosili k nam iz Angleškega.

Nekatera leta divja rdečica silno, včasih pa je zopet bolj redka. Tudi se pripeti, da obišče eno leto ta, drugo leto kak drug kraj Tako n. pr. je poginilo na Kranjskem leta 1888. 95, leta 1889. pa 83 prasičev od 100 na rdečici obolelih živali.

Toda naj se pokaže rdečica tukaj ali tam, vsekako pripravi kmetovalca vsako leto v veliko škodo in mu zmanjšuje gospodarske dohodke sploh, posebno pa iz živinoreje. —

Sedaj dobro poznamo kužilo in njegovo življenje ter vemo, da je vzrok nalezljivosti te boleznici neka glivica (bacil), ki se ne razširja po zraku, ampak prasiči zbolé, če uživajo ž njo okuženo hrano. Ker nam je torej znan vzrok boleznici*), gledati moramo, da bolezen preprečimo. Kako se to zgodi najlaže, poučili se bomo v nastopnih poglavjih.

II. Pojavi na živi živali.

Bolezen se pokaže navadno hipoma in napade rada po več prasičev naenkrat. Kakor hitro prasič oboli, ne meni se več za to, kar se godi okrog njega, poišče si temen kot, vtakne glavo v steljo, diha na kratko in hitro, ječi, ne žre, pač pa pije mnogo vode, toda težko požira. Glas ima hripav in slab, posebno, če mu oteče vrat takoj v začetku boleznici. Blato trebi redkokedaj in še takrat je sluzasto, večkrat celo krvavo. Ko je bolezen najhujša, pritisne rada še driska (hitrica) in prasič iztreblja gostotekoče in črnikasto blato (govno). Kjer je koža bolj nežna in malo poraščena — spodaj na trebuhu, na prsih in na vratu,

*) Glivica, ki provzroči kužno bolezen.

na notranji strani prednjih in zadnjih nog, na rilci in na ušesih — prikažejo se med boleznijo lise, ki postanejo rdeče, vijoličaste ali rjave.

Sčasom diha žival hitreje in bolj na kratko, večkrat ječi, je zelo slaba in malo občutljiva. V začetku bolezni hodi po zadnjih nogah le težko in neokretno, pozneje pa se je poloti v celem zadnjem delu života velika slabost, ali pa še celo popolnoma otrpne in žival kmalu pogine.

Rdečica je večkrat tako hitra, da najde posestnik zjutraj prasiče mrtve, ki so bili zvečer še zdravi. Včasih traja bolezen le malo ur, včasih pa tudi 5 do 6 dni.

Pri raztelesenji vidimo, da se je kri izpremenila. Zvodenela je, postala redka, črnkastordeča ter se ne strdi, ali pa prav malo. Na različnih krajih telesa — v koži in drugod — se najdejo s krvjo napojena mesta, ki so toliko temnejša, kolikor več se je zalezlo vanje rdečih krvnih delov. Poleg tega je videti, da se je razlila kri tudi po srci, plučih, jetrih, ledvicah in posebno po vranici. Čreva so posebno zelo vneta, otekla in po nekaterih krajih napojena z zdrizasto tekočino.

Vsled vnetja teh delov kroži kri nepravilno in zastane zaradi tega po nekaterih mestih

III. Kateri je pravi vzrok bolezni?

Če preiskujemo kri na rdečici pogiblega prasiča pod drobnogledom, najdemo posebno v vranici, žlezah, jetrih, ledvicah, plučih in srci premnogo mičkanih, predrobnih paličastih telesec. Ta telesca so glivice (bacili), ki provzročijo rdečico in jih zato lahko imenujemo „rdečično kužilo.“

Rdečično kužilo je prvi našel slavni in neumorni francoski preiskovalec Pasteur (beri Pastêr) v Parizu leta 1884. in šele v najnovejšem času se je po mnogoterih poskusih posrečilo spoznati naravo in nevarnost glivično.

IV. Kako pride rdečično kužilo v prasičevo telo in kako je moči to preprečiti?

Rdečica je kužna (nalezljiva) bolezen, ki nastane na ta način, da pride glivica (rdečično kužilo) s hrano vred v čreva in od tod v kri, kjer se v prav kratkem času silno razmnoži; kri jo pa raznese po vsem telesu. Dokazano je, da se glivično kužilo ne zanese po zraku.

Ker je tedaj gotovo, da pride kužilo le skozi čreva, oziroma prebavila, v prasičevo telo, jasno nam bode, na kak način se ta kuga v razmeroma kratkem času razširi tako silno.

Splošne izkušnje so pokazale, da je rdečica poletna bolezen, t. j. da razsaja najbolj po leti. Meseca aprila, majnika in junija se pojavlja posamezno le tu in tam, najbolj divja meseca julija in avgusta, potem pa zopet ponehuje, tako da izgine meseca novembra ali decembra popolnoma in se pokaže le izjemno kakega prav gorkega dne. Te izkušnje nam potrjujejo mnenje, da poletna vročina zelo pospešuje prasičjo rdečico.

Če zboli v kakem svinjaku eden prasič, zbole večinoma tudi vsi ostali. Bolezen se navadno prikaže pri hiši, kjer so kupili kakega prasiča iz uže okuženega kraja. Prasič potem okuži prasiča. Bolezen se širi od hiše do hiše, od občine do občine, večkrat po več ur daleč. Izkušnje nas uče, da se zatrosi rdečica največkrat z mesom bolnih prasičev, katero poprodajo ali porazdele v različne kraje. Rdečično kužilo ostane namreč na mesu živo in kamer pride tako meso, tje pride tudi kuga ter se brž še tamkaj vgnezdi in razširi.

Z odpadki od zaklanega prasiča se zatrosi kužilo prav gotovo v prasičjo krmo — naj ravnamo še tako previdno — s krmo pa pride v zdravega prasiča.

Tu se za bolezen novoobolelega prasiča ne menijo dosti in če pogine, zakopljejo ga površno kje v bližini, ali pa ga vržejo v kak potok ter si tako doma vzgajajo kužilo. Se ve, da ga potem ni moči tako lahko zatreti! —

Ker vemo, da imajo na rdečici bolni prasiči največ kužila v krvi in prebavilih, bode nam jasno, da ga mora biti mnogo tudi v njihovem govnu (blatu). Če tedaj zdrav prasič pride v dotiko z gnojem bolnih živali, ali če uživa krmo, katero je ponečedil bolan prasič, ali so vanjo zanesle podgane njegovega govna, okužiti se mora vsekako.

Krajevni vzroki kuge pa so v prvi vrsti slabo napravljene svinjaki z visokoležečimi lesenimi podi (tlami), ki so večinoma zelo nesnažni. Vanje navadno vtaknejo po mnogo prasičev, če prav so svinjaki vlažni, nizki in zaduhli.

Če opazujemo take lesene svinjake natančneje, pritrđiti moramo, da pač ni moči najti ugodnejših razmer za razkrajanje živalskih snovi, nego tu. Ne le, da odteka gnojnica skozi špranje lesenih podnic, nabira se pod svinjakom in se zaleze v tla, ampak tudi deske — ker so luknjičave — navzamejo se s časom popolnoma njenih razkrojin. To in pa vpliv zraka in vročine, ki od vseh strani lahko pristopata, silno pospešuje gnitje in pomnožuje pri gnitji razvijajoče se pline in pa kužila.

Zelo neprimerno in škodljivo je tudi to, da ljudje radi postavljajo tik svinjakov stranišča. Stranišče ne tvori le gnilobnih plinov, ampak prasiči tudi lahko nalezejo ikravost, čo brbajo po iztrebkih takih ljudi, ki imajo trakuljo.

Čim viša je toplota, tem bolj pospešuje gnitje. Svinjaki so torej tem slabši, čim bolj se segrejejo in čim dalj ostane v njih vročina. Tako vidimo, da zahteva rdečica v prvih gorkih pomladnih dnevih prve svoje žrtve, meseca junija, julija in avgusta pa nastopi kužno.

Dokaz, da svinjaki res tako zelo pospešujejo to kugo, bodi to, da se rdečica pri prasičih po gorskih krajih, kjer so vse poletje na paši ali po gozdih, večkrat niti ne prikaže ne. Zelo potrebno je torej, da so prasiči, posebno v gorkem poletnem času na prostem, v zdravem zraku.

Koder ljudje zaradi gnoja nastiljajo prostor pod svinjaki, pogine večkrat po 80—94 od 100 prasičev na rdečici. Ker slaba oprava svinjakov kugo le pospešuje, razmnoži se v njih kužilo, če se zanese vanje, čudovito hitro in močno.

Pri hišah s takimi svinjaki se rdečica kar udomači. Prasiči dobe kužilo iz nečednih koritov z okuženo krmo v prebavila, iz prebavil pride v kri, v krvi pa se pomnoži in moti njeno kroženje. Posledica temu je, da kri zastaja. Zato oboli okužen prasič najprej na želodci in črevih. To se spozna po tem, da nima slasti do jedi, da ne prebavlja pravilno ter da se mu zapira blato. Včasih pa celo dobi drisko ali ga napne. Vse to provzorči kužilo (glivica), ker draži prebavila.

Ko pride glivica v kri — kar se zgodi zelo hitro — napade srce in pluća. Žival težko diha, trese se po celem životu, napade jo vročina in koža pordeči na raznih mestih. Čim hujša je bolezen, tem temnejša so ta mesta — temnordeča, vijoličasta ali rjavkastordeča — in če se bolezen zelo shujša, kmalu je po prasiči.

Samo razkuženje lesenih svinjakov ne pomaga dosti, če prav vzamemo najboljših sredstev (razkužil). kajti ž njimi razkužimo le toliko, kolikor namažemo. Les pa je napojen skozi in skozi z razkrojinami in kakor hitro oslabi po lesu razkužilo, pridejo kužne kali zopet iz sredine na površje in v nekaterih tednih je kuga zopet tu.

Toda ne samo leseni, tudi zidani svinjaki lahko pospešujejo rdečico, posebno če so slabo tlakani, da zadržujejo in propuščajo gnojnico. V takih slabo tlakanih svinjaki prevzamejo s časom razkrojila iz blata (govna) in scalnice vso mavto v tlaku in zato tak tlak lahko vpliva ravno tako škodljivo, kakor lesen.

Da zadostimo zdravstvenim in gospodarskim zahtevam in da se po moči ubranimo rdečice, ali pa, da jo hitro zatavimo, če se uže zatrosi, napraviti moramo takih svinjakov, v kakeršnih nam bo vse to

storiti mogoče. V nastopnem podam nekaj navodil, kakšen bodi pravilen svinjak.

Pri svinjaki razločujemo:

1. oddelek za ravno odstavljenе prasce, katere bi lahko poškodovali večji prasiči;
2. „ za prasiče v starosti do enega leta;
3. „ „ „ „ „ dveh let;
4. „ „ plemene svinje s prasci;
5. „ „ prasiče pitance;
6. „ „ mrjasce plemenjake.

Seveda so posamezni svinjaki lahko ločeni. Isto tako je tudi na različnih kmetijah treba različno velikih svinjakov. Samo ob sebi je umevno, da se vse to povsodi ravna po gospodarskih razmerah. Kjer se pečajo s prasičjo rejo le malo, napravijo vse oddelke pri enem koritu. Ves svinjak razdele z blizu 140 cm visokimi predelki v posamezne oddelke (koče).

Prostor, kjer naj stoji svinjak, bodi suh in nekoliko vzvišen, da lahko odteka gnojnica in da ne prihaja vlaga v svinjak od zunaj. Tudi iz zemlje ne sme prihajati vlaga ali celo gnojnica v svinjakov zid ali tlak, kajti vlažen svinjak je uže sam na sebi nezdrav in škodljiv.

Pročelje svinjakovo bode naj obrnjeno proti jugu ali jugovzhodu. Na ti strani naj se napravijo tudi tekaljšča. Stranišča in greznice naj se nikdar ne postavljajo blizu svinjakov, nikar pa še celo ob njih.

Najboljše je, če so svinjaki kolikor moči na prostem — ne med drugimi poslopji — da imajo dosti zraka in in svitlobe. Nikakor pa ni prav postavljati svinjake ob rebrih ali skalnih strminah, kjer pridejo na eni ali več straneh globoko v zemljo. Taki svinjaki so podobni kletem in so zmiraj vlažni. Zato so pa tudi prasiči v njih kaj pogosto bolni, posebno trga jih rado.

Velikost svinjakov naj se ravna po številu prasičev. Biti ne sme niti prevelik, niti premajhen. Prevelik svinjak je po zimi premrzal, če je premajhen, je pa navadno pregorek in se rad pokvari v njem zrak. Na plemenega prasiča se računa 1.40—1.90 m² prostora

(tâl). Za 10—15 plemenih svinj imajo navadno po enega mrjasca, ki ima svoj koč (oddelek), velik kake 3·40—3·90 m^2 . Tudi prasiči pitanci morajo imeti svoje koče. Navadno sta po dva ali trije v enem koč. Koči za posamezne prasiče pitance naj bodo po 1·60—1·90 m^2 veliki.

Povprečno se računa :

za prasca	0·6—0·8 m^2	} tâl
„ prasiča do pol leta	0·9 „	
„ „ čez „ „	1·1 „	
„ „ pitanca	1·6—2·0 „	
„ plemeno svinjo	3·9 „	
„ mrjasca	3·4—3·9 „	

Višina svinjakova se ravna po številu prasičev, ki so v njem, oziroma po njegovi obsežnosti, in znaša 2—2·5 m . Stene morajo biti trdne, trpežne in suhe, da ne more neugodno vplivati vreme. Imeti pa morajo svinjaki dobrih vetril, da se lahko čisti zrak v njih; vendar pa ne sme biti prepaha. Za steno je najboljša žgana opeka ali peščenec. Stene iz ilovice so sicer dobre, ker skozi nje prehaja zrak in naravnim potom prevetruje svinjak, ker pa se lahko navzamejo vlažnosti iz zraka, ne priporočajo se.

Predelki (pregraje), ki ločijo posamezne koče v svinjaku, naj bodo visoki po 125—140 cm in so najboljši, če se napravijo iz kamenitih stebričev in plošč ter se na vrhu zvežejo z lesenimi ali železnimi prečniki, ali pa če se sezidajo iz cementa. V novejšem času delajo predelke tudi iz železnih mrež, posebno ob hodnikih. Taki predelki so zelo trpežni in pripravi tudi zato, ker človek lahko pregleda vse prasiče ob enem, živali pa se privadijo človeka.

Strop je najcenejši iz lesenih tramov, ki se polože drug tik drugega in se omečejo.

Vsak svinjak imej zadosti oken, da je svetel in zračen.

Glavna vrata naj bodo vsaj 125 cm široka, dvo-kрила in naj se odpirajo na zunaj. Zelo pripravi so linjeki, ki se odpirajo na zunaj in znotraj. Pred krm-

ljenjem odpre se linjek notri, korita se osnažijo in krma položi, ne da bi tiščali prasiči vanjo.

Tla v svinjaku naj bodo kamenita, da se ne more zalezti vanja nič odpadkov. Tudi če je spodaj kamenit tlak, na njem pa lesen, ne more se preprečiti, da bi ne zastajala gnojnica. Da se gnojnica laže odteka, naj bodo tla nekoliko nagnjena. Zgornji rob naj bode kakih 16—40 *cm* viši, kakor svet zunaj svinjaka. Najbolje je, če je tlak udelan v dober cement in ima ob strani žlebove za odtekanje gnojnice, ali pa naj visi proti sredi, kjer odteka tekočina skozi zamreženo luknjo v nalašč za to napravljen rov, ki se lahko snaži.

Za tlakanje so najboljše kamenite plošče (ali pa dobro žgana opeka), ki se vložijo v cement, potem se pa še skladi zamažejo z njim. Dobro je tudi, če se nasuje pod tlak steklenih črepinj, da ne morejo podgane blizu. Tudi se priporoča namočiti opeko, če se rabi za tlak, v vročem karbolineji, ker potem ne srka gnojnice.

Pod tlakom nikdar ne sme biti praznega prostora. Tudi lesa naj ne bode v svinjakah, vsaj toliko od tal ne, da bi se lahko onesnažil z odpadki.

Toda redkokedo hoče tak tlak v svinjak, češ da je predrag in za prasiče premrzal. — Prvi ugovor je ničev, kajti, če prav je kamenit tlak v primeri z lesenim dražji, pa je tudi trpežnejši, in če je pravilno narejen ter se prasiči prav opravljajo, varni so pred rdečico; nikakor pa ne na lesenem, o katerem uže vemo, da je lahko zelo škodljiv zdravju. Za to imam iz svoje skušnje mnogo dokazov. Pa tudi drugi ugovor ne velja. Če je kamenit tlak zadosti nastlan,*) je svinjak prav gotovo gorkejši, nego tak, ki ima lesen tlak z mnogimi špranjami in je vrhu tega še vedno vlažen. V svinjakah z lesenimi tlaki so prasiči pozimi redkokedaj brez trganja ter dobe trde, neokretne ude, kar jim seveda nikakor ni v hasen. V dobro

*) Ker prasič ljubi suho in gorko ležišče, ne smemo štediti stelje v svinjaku.

opravljenih zidanih svinjakih s kamenitimi tlaki teh bolezni ni.

Če nastiljamo svinjake, ki imajo lesene tlake, še tako pridno, so prasiči v njih vender vedno na prepihu. Prepih provzroči po zimi deloma močnejše kroženje zraka, deloma pa velika razlika topline v svinjaku in zunaj svinjaka. Zato prehaja zrak skozi špranje in provzroča bolezni.

Tudi korita naj bodo kamenita ali železna in naj imajo na notranji strani nekoliko na pošev postavljeno leso, da prasiči ne morejo vanja.

Svinjak in njegova oprava — vse mora biti kolikor moči čisto. Zato je treba izkidati gnoj in prevetriti svinjak vsak dan, posebno po leti. Da se zrak v svinjaku ne okuži po nakupičenih odpadkih in starem gnoji in da prasiči ne obole na parkljih, treba je skrbeti, da se odpravlja slabi zrak in nado-mešča s svežim, pa tudi nastiljati je treba pridno. Svinjakovo opravo je večkrat treba pomiti z lugom.

Če je moči prasiče kopati, naj se po leti ne opusti nikdar. Tudi je dobro izpuščati jih ob gorkem deževji na prosto. Kakor vsaka druga domača žival, zahteva tudi prasič primerne oskrbovanja, in če to storimo, obvarujemo ga različnih bolezni, posebno rdečice. Napačno je mnenje, da prasič, katerega si mislimo kot znak vsega nečistega in umazanega, ne potrebuje nikakega oskrbovanja. Kakor umazan se nam tudi prasič zdi in kakor rad se valja po blatu in lužah, vender hoče imeti čedno ležišče.

Seveda nima vsakdo toliko sredstev, da bi mogel napraviti svinjak, kakeršnega smo opisali. Opozarjam le na slabe svinjake po premnogih krajih naše dežele, želeč, da bi jih po moči izboljšali.

Pa tudi krmljenje lahko provzroči različne bolezni, in sicer laže, nego se navadno misli. Zato nam je biti tudi tukaj jako opreznim. Škodljivo je vsako izprijeno krmilo, bodi plesnivo, zaduhlo, nagnilo, preperelo ali preležano, posebno kislá in nagnila zelena krma, žarka in vsled razkrojitve strupena krmila, solomurija, zmrzel krompir, zmrzla repa, krompirjeve

kali i. dr. Iz izprijenih krmil ni moči napraviti dobrih. Edino, kar se more storiti, je, da se jim odpravijo škodljiva svojstva; pa tudi to se ne posreči vselej.

Ker pa iz gospodarskih ozirov ni moči popolnoma zavreči takih krmil, ravnati se je pri njihovi porabi po teh-le nasvetih:

1.) Izprijena krmila naj se polagajo le po malem; poleg njih pa je treba dajati dosti dobre in tečne krme. Kolikor moči odpravijo naj se škodljivi deli, da bode krma vsaj manj škodljiva. Plesniva krmila na pr. naj se izbero in izpraše, zaduhlo žito opravi itd.

2.) Taka krmila naj se osolé, da se telo in v prvi vrsti prebavila laže upirajo škodljivim njihovim vplivom in da laže prebavljajo.

Prav dobro je tudi po leti dajati prasičem od-
 " ~~prasiči enako občutljivi za~~
rdečico?

Dognano je, da navadni domači in pa hrvatski prasiči niso tako občutljivi, kakor taki, ki imajo v sebi kri več plemen (bastardi). To so pri nas većinoma potomci domačih prasičev, katere oplemene angleški. Gotovo je pa tudi, da ste plemeni jorkširsko in pa „poland-kina“ najmanj občutljivi za rdečico in se ji zato tudi najlaže ustavljata.

Najrajša napada rdečica prasiče od treh mesecev do enega leta; mlajših ali starejših se poloti redkeje. Nikakor pa iz tega še ne smemo sklepati, da napada le mlade prasiče; polotila se je — če prav le redko — tudi starejših, celo 3- do 4letnih plemenjakov. Ker pa na Kranjskem rede največ prasičev do leta, ume se samo ob sebi, da mora sploh zboleti več mladih, nego starejših. Da pa bolezen rajša napade mladega prasiča, nego starega, posnemamo iz tega, ker je zbolelo po svinjakih, koder so bili mlajši in starejši prasiči, mnogo manj starih nego mladih.

korito, tla in vsa lesena oprava, ki se je tamkaj rabila, oprati z vročim lugom in odrgniti z ostrimi metlami ali trdimi krtačami. Ko se svinjak posuši, namazati je treba tlak, stene in korito s karbolno kislino ali s kreolinom. Zidanim svinjakom pa se ostržejo stene, namažejo se s karbolno kislino in pobelijo z apnom. Zato se zelo priporoča, da bi v vsaki vasi imel župan ali pa kak drug občan vedno pripravljeno kako razkužilo, da bi bilo v potrebi takoj pri rokah.

Razkužen svinjak naj bode vsaj osem dni odprt in prazen.

VI. Kako naj se ravna z bolnim prasičem in ali je na rdečici bolnega prasiča sploh moči ozdraviti?

šča s svežim, pa tudi nastiljati je treba pridno. Svinjakovo opravo je večkrat treba pomiti z lugom.

Če je moči prasiče kopati, naj se po leti ne gredo nikdar. Tudi je dobro izpuščati jih ob gorkem soncu na prosto. Kakor vsaka druga domača žival, tako tudi prasič primerne oskrbovanja, in če to ne bo dovolj, obvarujemo ga različnih bolezni, posebno rdečice. Napačno je mnenje, da prasič, katerega si vidimo kot znak vsega nečistega in umazanega, ne potrebuje nikakega oskrbovanja. Kakor umazan se človek, tako tudi prasič zdi in kakor rad se valja po blatu in bluzah, vendar hoče imeti čedno ležišče.

Seveda nima vsakdo toliko sredstev, da bi se mogel napraviti svinjak, kakeršnega smo opisali. Zato opozarjam le na slabe svinjake po pre mnogih krajih, kjer se deže, želeč, da bi jih po moči izboljšali.

Pa tudi krmljenje lahko provzroči različne bolezni, in sicer laže, nego se navadno misli. Zato nam pri krmljenju biti tudi tukaj jako opreznim. Škodljivo je vsako krmilo, ki je plesnivo, zaduhlo, nagnilo, preležano ali preležano, posebno kislina in nagnila zelena krmila, žarka in vsled razkrojitve strupena krmila, krompir, zmrzel krompir, zmrzla repa, krompirjeve

in pomijejo z lugom. Pomije pa naj zlijejo v jamo, kamer zakopljejo čreva. V obče se mora z vsako rečjo tako ravnati, da se kužilo pri hiši ne more vkoreniniti in se potem dalje razširjati.

Pri klanji vse premalo pazijo, in vendar je uže premnogokrat provzročilo, da se je širila ta kuga. Ljudje niso vedeli, kako silno nalezljiva je rdečica, ravnali so z odpadki brezskrbno in so celo nosili meso v druge hiše, koder so imeli še zdrave prasiče.

Če pogine kak prasič, vzame naj ga konjederec, kakor hitro le more. Nikdar se ne sme zakopati kje blizu doma ali površno, ali celo vreči v kak potok ali drugo vodo. S tem pride vsa okolica v nevarnost, da se okuži.

VII. Ali so vsi prasiči enako občutljivi za rdečico?

Dognano je, da navadni domači in pa hrvatski prasiči niso tako občutljivi, kakor taki, ki imajo v sebi kri več plemen (bastardi). To so pri nas večinoma potomci domačih prasičev, katere oplemene angleški. Gotovo je pa tudi, da ste plemeni jorkširsko in pa „poland-kina“ najmanj občutljivi za rdečico in se ji zato tudi najlaže ustavljata.

Najrajša napada rdečica prasiče od treh mesecev do enega leta; mlajših ali starejših se poloti redkeje. Nikakor pa iz tega še ne smemo sklepati, da napada le mlade prasiče; polotila se je — če prav le redko — tudi starejših, celo 3- do 4letnih plemenjakov. Ker pa na Kranjskem rede največ prasičev do leta, ume se samo ob sebi, da mora sploti zboleti več mladih, nego starejših. Da pa bolezen rajša napade mladega prasiča, nego starega, posnemamo iz tega, ker je zbolelo po svinjakih, koder so bili mlajši in starejši prasiči, mnogo manj starih nego mladih.

VIII. Ali se rdečica povrača?

Skoraj vse izkušnje nas uče, da prasič, ki je prebolel rdečico, ne zboli več za njo. Vender so znani tudi nekateri slučaji, da je napadla rdečica kakega prasiča večkrat.

IX. Užitnost mesa na rdečici bolnih prasičev in nasledki uživanja takega mesa.

Kakor uže povedano, po mnogih krajih razprodajo ali porazdelé posestniki meso od prasičev, ki jih pokoljejo zaradi rdečice. Premožnejši ljudje za tako meso ne marajo, ampak dajo je poslom, ali je razdele med delavce.

Predpisano je, da tako meso pregleda mesoglednik in da se ravna ž njim po predpisih mesoglednega reda. Če prav večina poročil povdarja, da ljudje, ki so uživali meso na rdečici bolnih prasičev, niso trpeli škode, vender je uže marsikdo dobil zaradi tega kako bolezen v želodci ali črevih.

X. Kako se prasič more varovati rdečice še drugače, nego na uže navedene načine?

Odkar natančneje poznamo prasičjo rdečico in vemo, da jo provzroči rdečično kužilo, ko pride v prasiče telo in se tamkaj tako pomnoži, da so je v 24—48 urah polne vse žile,*) poskušali so uže mnogokaj, da bi jo ukrotili. In posrečilo se je slavnemu in neumornemu francoskemu preiskovalcu Pasteurju v Parizu iznajti neko cepilo, s katerim se cepijo zdravi prasiči in so potem varni pred rdečico.

XI. Iz česa je Pasteurjevo cepilo?

Pasteur napravlja svoje cepilo tako, da vzame na rdečici bolnemu prasiču krvi ter jo večkrat cepi

*) Omeniti moram, da ostane rdečično kužilo tudi potem še dolgo živo in lahko zatrosi bolezen, ko prasič uže pogine.

na kunca (domačega zajca) V kuncih se rdečično kužilo preredi in nekoliko oslabi. Potem Pasteur vzame kužila (glivic) iz telesa cepljenega in pogiblega kunca, dene je v steklenice, napolnjene s posebno tekočino, ter je pusti na prostem, da se razmnoži. S to tekočino se cepi prvičkrat.

Drugič je treba cepiti 12 dni po prvem cepljenju. Vzeti pa je treba močnejšega cepila, ki se napravi ravno tako, kakor za prvo cepljenje, le da se kužilo vzgoji na domačih golobih.

XII. Koliko stari, kedaj in kako se prasiči cepijo s pridom?

Kdor hoče cepiti, biti mora izveden in pri cepljenju silno previden. Zato smejo cepiti le diplomovani živinozdravniki. Ko se prasič cepi prvič, ne sme biti več star, nego 3 mesece in ne manj, nego 6 tednov, biti pa mora uže odstavljen.

Pri cepljenju se rabi posebna brizgalnica, ki jo je sestavil Pasteur nalašč za to in ima tanko iglo. Imenaje se Pravačeva brizgalnica. Predno se brizgalnica rabi, mora se dobro razkužiti in še le potem napolniti s cepilom. Potem primeta pomočnika prasiča za prasičem, ki se imajo cepiti, za prednji in zadnji nogi, položita ga na mizo na hrbet in eden raztegne zadnji nogi toliko narazen, da ste notranji strani stegen obrnjeni kvišku. Živinozdravnik razkuži na desnem stegnu mesto, kjer misli prasiča cepiti, vbode ga z brizgalnično iglo in mu brizgne kakih 12 centigramov, t. j. 2—3 kapljice cepila pod kožo. *) Če se cepljenje posreči, nastane na vbodenem mestu kakor grah debela bulica.

Cepljenega prasiča je treba zaznamovati, da se ne pomeša med necepljene in se ne cepi po nepotrebnem drugič. Vse cepljene prasiče je treba dejati v hladen in zračen svinjak, ki je ločen od onega,

*) Množina porabljenega cepila se razvidi iz brizgalnice. Ena stopinja na brizgalnici ima cepila za enega prasiča.

kjer so necepljeni prasiči. Njihove odpadke (gnoj) je treba spravljati na tak kraj, da ne pridejo do njih drugi prasiči. Ločeni naj bodo cepljeni prašiči 28 dni.

Čez 12 dni se cepi prasič drugič, in sicer na levem stegnu. Drugo cepljenje je prav za prav le preiskušnja in se mora izvršiti ravno tako previdno, kakor prvo.

Na ta način se v eni uri lahko cepi 25 — 30 prasičev. Dan po cepljenji dobe prasiči neizogibno mrzlico, ki traja 2 — 3 dni, in so nekam klaverni. Potem pa kmalu zopet okrevaajo in rdečica se jih ne prime več.

To dokazujejo mnogobrojni poskusi, ki so jih naredili na Nemškem, Ogerskem in Francoskom. Dejali so cepljene prasiče k bolnim in so jih krmili s krvjo in z mesom od prasičev, ki so poginili na rdečici, pa vendar nobeden cepljen prasič ni zbolel na ti bolezn.

Od sto prasičev pogine zaradi cepljenja navadno kakih 4—6. Če pa pomislimo, da pobere rdečica vsako leto od sto zbolelih necepljenih prasičev 80—94, tedaj s temi izgubami gotovo niso v nikakem razmerji izgube, katere provzroči cepljenje. Na Ogerskem, kjer z velikim vspehom cepijo prasiče uže od leta 1885., cepili so

leta 1887.	. . . . .	4 665	} prasičev
" 1888.	. . . . .	24.464	
" 1889.	. . . . .	132.469	
" 1890.	. . . . .	261.803	
" 1891.	. . . . .	351.959	
" 1892.	do maja	300.000	

Poginilo jih je zaradi cepljenja: l. 1889. 2°/_o, l. 1890. 1.57^o/_o in l. 1891. le še 0.4^o/_o.

Navedene številke kažejo, kako izborni so vspehi in kako zelo se širi cepljenje po Ogerskem. Saj je pa tudi zelo podpira ogersko kmetijsko ministerstvo. Izdalo je uže dva ukaza (z dne 20. maja 1889 in 19. junija 1891) gledé cepljenja in ogerski kmetovalci dobivajo cepilo za 20°/_o ceneje, nego drugi.

Glede majhnih izgub vsled cepljenja je opomniti, da je bilo precejšnje število teh prasičev od uže cepljenih starišev in so prinesli precèj neobčutljivosti proti rdečici uže s seboj na svet. Pa tudi prva leta, ko so Ogri cepiti še le začeli, ni jim provzročilo cepljenje več izgube, nego 4—6%. Če pa se začeto cepljenje nadaljuje, manjšajo se izgube od leta do leta.

V Pasanji na Ogerskem so nalašč dejali 220 cepljenih prasičev k 1500 necepljenim. Med letom je poginilo od 1500 necepljenih prasičev 750 na rdečici, od cepljenih pa niti eden ne.

Nekaj enakega se je zgodilo tudi na Nemškem, in sicer na Badenskem. Ko se je meseca avgusta leta 1891. prikazala rdečica, pobrala je mnogo necepljenih prasičev, cepljeni pa so ostali vsi popolnoma zdravi.

Zelo važno in za marsikoga osodepolno je to, da rdečica ne oškoduje vseh posestnikov enakomerno, ampak nekaterim prizanese popolnoma, druge oškoduje le nekoliko, zopet drugim pa pobere vse prasiče. Če se te izgube ponavljajo leto za letom — kar ni nemogoče — dotični posestnik lahko uboža, ali pa mora opustiti prasičjo rejo, ki bi mu lahko mnogo donašala.

XIII. Ali je cepljenje res koristno?

Če človek premišlja, da pocepa zaradi cepljenja 4—6% prasičev, usiljuje se mu nehoté vprašanje, ali je cepljenje v resnici koristno ali ne?

Takoj na prvi pogled vsak lahko vidi, kako velik je razloček med izgubami pri necepljenih in pri cepljenih prasičih; pri prvih 80—94%, pri drugih pa le 4—6%. in še te samo prva leta. Korist cepljenja je torej očitna.

Če upoštevamo izgube, ki nam jih provzročita cepljenje in rdečica, ne smemo gledati toliko na število prasičev, kolikor na njihovo vrednost. Cepijo se

le mladi, k večem 25 *kg* težki prasiči, in kakor nas uči izkušnja, so najmlajši za cepljenje najpripravnejši, pa so tudi najcenejši. Rdečica napada bolj odrasle in pa pitane prasiče, od katerih je vsak pač 5—10krat toliko vreden, kolikor tisti, ki jih cepimo. Če torej pogine od 100 cepljenih prasičev 5, je ta izguba neznatna v primeri z izgubo, če pogine 5 uže bolj odraslih ali celo pitanih živali.

Na Ogrskem, Francoskem in Nemškem nikdar niso opazili, da bi se bila zanesla rdečica od cepljenih prasičev od svinjaka do svinjaka; pač pa so jo našli necepljeni prasiči od cepljenih, če se gospodarji niti toliko niso menili zánje, da bi jih bili ločili, ampak so jih pustili skupaj v enem in istem svinjaku.

Ker je dognano,

- 1.) da se prasiči lahko cepijo proti rdečici,
  - 2.) da jih zaradi cepljenja jako malo pogine, če prasiči niso prestari in ne čez 25 *kg* težki,
  - 3.) da cepljenje nič ne ovira prasičem rasti,
  - 4.) da so cepljeni prasiči res varni pred rdečico,
- cepil sem po Pasteurjevem načinu za poskušnjo dne 14. in 26. junija l. 1892. tudi jaz več prasičev na Drenovem Griči in na Vrhuiki, v okraji „Ljubljanske okolice“, na račun c. kr. kmetijske družbe kranjske. Vspeh je bil prav dober. Poskus je potrdil vse, kar so izkusili na Francoskem, Nemškem in Ogrskem v 10 letih. Zato se je oglasilo sedaj več posestnikov, da naj bi cepil tudi njih prasiče. Tej želji pa nisem mogel ustreči, kajti bilo je uže poletje in preveč gorko, cepi pa se z vspehom le od marcija pa do srede junija.

Da se bode popolnoma pokazala korist cepljenja, treba bode cepiti vse sposobne prasiče po vseh krajih, koder se je do sedaj redno pokazovala rdečica.

Končno naj še omenim, da bi ne imelo nika kega smisla, če bi hotel po vrsti naštevati vsa sredstva, katera rabijo ljudje proti rdečici iz praznovernosti, ker jim jih nasvetujejo mazači ali so prišli po

naključji nanje. Ta sredstva uže iz tega vzroka nič ne veljajo, ker prav nič ne morejo rdečičnemu kužilu v krvi. Če se pa prasič cepi, utrdi se uže v prvi mladosti tako, da se ga rdečica niti ne prime ne.

Kadar bodo tudi prasiče krmili pravilneje, bolje jih oskrbovali in bolj skrbeli za snago v svinjakih, nego do sedaj, in kadar bodo vestno in trajno poprijeli se cepljenja, postala bode kmetovalcu tudi prasičja reja izdaten vir blagostanja, rdečica bo pa gotovo kmału izginila.

KMETIJSKA DRUZBA
za SLOVENIJO
— v LJUBLJANI —

VSEBINA.

	Stran
Uvod	3
I. Zgodovina rdečice	5
II. Pojavi na živi živali	6
III. Kateri je pravi vzrok bolezni?	7
IV. Kako pride rdečično kužilo v prasičevo telo in kako je moči to preprečiti?	8
V. Kaj je treba storiti, če zboli kak prasič na rdečici?	15
VI. Kako naj se ravna z bolnim prasičem in ali je na rde- čici bolnega prasiča sploh moči ozdraviti?	16
VII. Ali so vsi prasiči enako občutljivi za rdečico?	19
VIII. Ali se rdečica povrača?	20
IX. Užitenost mesa na rdečici bolnih prasičev in nasledki uživanja takega mesa	20
X. Kako se prasič more varovati rdečice še drugače, nego na uže navedene načine?	20
XI. Iz česa je Pasteurjevo cepilo?	20
XII. Koliko stari, kedaj in kako se prasiči cepijo s pridom?	21
XIII. Ali je cepljenje res koristno?	23

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJI2NICA

COBISS 0

00000443859

